

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes

Uurimisaruanne

Merle Linno, Kadri Soo, Judit Strömpl

Tallinn 2011

Sissejuhatus

Perevägivald on keeruline, varjatud ning kaugele ulatuvate tagajärgedega probleem. Perevägivaldaks peetakse pereliikmete või pereliikme ja lähisugulaste vahel toimuvat vägivalda (vt Kuritegevus Eestis 2008), mis kätkeb endas erinevaid tüüpe: paarisuhtevägivalda, laste väärkohtlemist, õdede-vendade omavahelist kiusamist, laste vägivalda eaka vanema või samas leibkonnas elava puudega sugulase vastu jne.

Perevägivald on kompleksne probleem, kuhu ei ole haaratud mitte ainult ohver ja toimepanija, vaid ka ülejäänud pereliikmed kas siis pealtnägijatena või lihtsalt ebasoodsa mikrokliima tõttu kannatajatena, aga ka laiem ringkond inimesi nagu naabruskond ja kogukond. Vägivalla seletamisel on raske leida ühtset põhjust, on vaid omavahel kombineeruvad erinevad tegurid, sh suhtlemisprobleemid, personaalsed ja kultuuris levinud hoiakud, ebavõrdsed võimusuhted, majanduslikud ja keskkondlikud tegurid jms. Vägivald mõjutab pereliikmete toimimist erinevates elusfäärides ning tal on omadus põlvkondade vahel edasi kanduda. Et leevendada vägivalla negatiivset efekti pereliikmetele, tõkestada selle levikut ning ennetada vägivalla toimumist, on vaja eelkõige hinnata perevägivald riskide.

Perevägivald määratlemine ja kasutatavad mõisted

Käesolevas raportis on võetud aluseks Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivald ennetamise ja tõkestamise konventsiooni¹ perevägivald definitsioon. Selle järgi sisaldab perevägivald kõiki füüsilise, seksuaalse, psühholoogilise või majandusliku vägivalla akte, mis leiavad aset perekonnas, kodus või praeguste või endiste abikaasade või partnerite vahel hoolimata sellest, kas toimepanija elab või elas ohvriga ühel elamispinnal. Perevägivald hõlmab endas järgmisi tüüpe:

- praeguste/endiste abikaasade/elukaaslaste väärkohtlemine ehk paarisuhtevägivald,
- laste väärkohtlemine,
- vägivald (vana)vanemate suhtes,
- õdede-vendade omavaheline vägivald.

Perevägivald mõiste ei määratle ära sündmuse toimumise kohta. Vägivallajuhtum võib aset leida kas ohvri või toimepanija kodus või väljaspool seda, näiteks tänaval, külas või mujal.

Kõige sagedamini esineb peres vägivalda partnerite vahel (Surva 2010). Paarisuhtevägivalda (Saltzman jt 2002) võib mõista kui praeguse või endise abikaasa, elukaaslase või partneri poolt toime pandud tegu, mis sisaldab kontrollivat käitumist, psühholoogilist, füüsilist või majanduslikku vägivalda või seksuaalset sundust ning mis võib tekitada ohvrile psühholoogilisi ja füüsilisi kahjustusi. Vägivald võib jätkuda pärast suhte lõppemist.

Laste väärkohtlemist (Barnett jt 1995) võib defineerida kui füüsilist, vaimset või seksuaalset väärkäitumist, hooletussejätvat või halba kohtlemist alla 18aastase inimese suhtes, mis võib ohustada või kahjustada lapse tervist ja heaolu ning mis on toime pandud isiku poolt, kes on vastutav lapse heaolu eest. Laste väärkohtlemisena tuleb käsitleda ka vanemate või teiste pereliikmete vahelise vägivalla pealtnägemist (Calder 2004).

Vanemate väärkohtlemisena võib käsitleda alaealiste või täiskasvanud laste poolt toime pandud vaimset, füüsilist, seksuaalset vägivalda, majanduslikku ekspluateerimist või mitte toimetulevate vanemate hoolitusse jätmist või hülgamist.

---

¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence

Perevägivald levikust Eestis

Kriminaalstatistika järgi moodustab paarisuhtevägivald kõige suurema osa registreeritud perevägivald juhtumitest. Näiteks oli 2009. aastal praeguse elukaaslase või abikaasa poolt toime pandud juhtumeid kokku 62% ning endise partneri poolt toime pandud intsidente 10% kõikidest perevägivald juhtumitest (Surva 2010). Järgmisel kohal on laste väärkohtlemine ning seejärel täiskasvanud laste vägivald oma vanemate vastu. Lapsed ei pea olema alati juhtumise otsesed kannatajad, vaid nad võivad olla ka teiste pereliikmete vahelise vägivallaintsidenti pealtnägijad. Kuna (sagedasel) vägivald pealtnägemisel on väga tõsised tagajärjed laste vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele ja toimetulekule (Stiles 2002), siis võib pidada vägivallaakti juures viibimist samaväärseks laste vahetu väärkohtlemisega. Eesti politseistatistika järgi registreeriti 2009. aastal 3354 peretüli juhtumit, millest 937-l juhul viibisid laps juures või olid haaratud otseselt vägivallaintsidenti (Surva 2010). Sotsiaalministeeriumi andmetel pöördus 2008. aastal perevägivald tõttu varjupaika 245 täiskasvanud naist ja 2 meest, 2009. aastal 224 naist ja 1 mees, 2010. aastal 487 naist ja mitte ühtegi meest. 406 naist pöördus varjupaika korra aastas, 27 kaks korda aastas, 12 kolm korda aastas ja neli või rohkem korda oli sunnitud pöörduma 42 naist. 125 juhul oli tegemist ainult vaimse vägivaldaga, 40 ainult füüsilise vägivaldaga, 16 ainult seksuaalse vägivaldaga. 315 juhul oli tegemist füüsilise ja vaimse vägivaldaga, 48 vaimse, füüsilise ja seksuaalvägivaldaga. Ametlik statistika majandusliku vägivald kohta puudub, kuid Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kogutud andmete alusel selgus, et 503 juhul oli tegemist ka majandusliku vägivaldaga. (Sotsiaalministeerium, 2011)

Uuringuid, mis käsitlevad paarisuhtevägivald juhtumeid, on Eestis läbi viidud alates 2000ndate aastate algusest. Ühes esimeses uuringus, mille viis läbi Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, selgus, et naised on sagedamini isikuvastase vägivald ohvriteks (21%) kui mehed (16%), kusjuures naised kannatavad vägivald all rohkem kodus (Pettai 2002). Mehi ründasid rohkem teised pereliikmed või tuttavad, naised aga abikaasa või elukaaslane. 2003. aasta uuringu tulemuste järgi kannatavad vägivald all kõige rohkem 21–30-aastased naised, eriti vabaabielus olevad (Pettai ja Proos 2003). Sünnitajate uuring näitas, et vägivald võib muutuda tõsisemaks raseduse ajal (Kase ja Pettai 2006). Kõigist äsjasünnitanud naistest oli kogenud partneri poolset füüsilist vägivald 12%.

2004-2005. aastal Lääne Politseiprefektuuris läbi viidud perevägivald juhtumite väljakutsete analüüs näitas, et tüüpiline vägivaldakogemusega pere, kes satub politsei vaatevälja, koosneb kahest täiskasvanust ja 1-2 lapsest (Kase ja Pettai 2005). 70% juhtudel on tegemist paarisuhtevägivaldaga, kusjuures enamasti on vägivaldasejaks meesrahvas. 40% perevägivald ohvritest koges vägivald paar korda aastas, iga kümnes aga rohkem kui kord kuus. Tulemused näitasid, et peamiselt kutsutakse politsei välja siis, kui vägivaldaseja on juures. Antud tulemus viitab sellele, et juuresolekut peetakse ühest küljest piisavaks argumendiks politsei poole pöördumiseks, teiselt poolt on sellisel juhul ka seaduslik alus vägivaldaseja kodust ära viia. 28% juhtumitest lõppes ohvri jaoks kergemate või raskemate vigastustega. Tähelepanuväärne on veel see, et kolmandik lastest olid ise perevägivald ohvrid, 82% aga vanematevahelise vägivald pealtnägijad.

Eesti viimase paarisuhtevägivald uuringu – Statistikaameti turvalisuseuuringu kohaselt on umbes iga teine 15-74-aastane inimene kogenud oma paarisuhtes vähemalt ühte vägivaldaepisoodi (Paats 2010). Suurem osa neist on kokku puutunud üksikute, kergemat laadi ja pigem juhuslike vägivald intsidentidega (Soo 2010). Meeste ja naiste erinevused ilmnevad kogetud vägivald raskusastmes, sageduses ja erinevate liikide kuhjumises (Soo 2010). Nimelt on naiste hulgas kaks korda rohkem neid, kes on paarisuhtes puutunud kokku ähvardamise ja vägivaldaga hirmutamise, kui meeste seas. Samuti on naised meestest oluliselt enam raske füüsilise vägivald all kannatajateks. Seksuaalset sündi on kogenud oma suhtes peamiselt naised. Naised ja mehed erinesid veel vägivald põhjustatud tagajärgede poolest. Umbes pooled naised ja 20% meestest sai viimase füüsilise ja/või seksuaalse vägivald juhtumiga käigus vigastada, kusjuures naised said meestest oluliselt enam raskemaid vigastusi nagu murtud luud, veritsevad haavad või siseorganite vigastused (Paats 2010). Lisaks nentisid naised meestest sagedamini, et kogetud vägivald viis neid endast välja, tekitas hirmu ning neil esines mõni depressiooni sümptom (nt masendus, enesehinnangu langus, unehäired; Soo 2010). Tulemustest

selgus veel, et mida raskem oli viimane vägivaldajuhtum ning mida rohkem oli inimene juhtumeid elu jooksul kogenud, seda enam tundis vastaja hirmu ning koges depressiooninähtusid. Antud tulemus viitab kasvavale haavatavusele ja kahanevale vastupanuvõimele, mille tulemusena ollakse enam vastuvõtlikud psühholoogilistele mõjudele järgnevate juhtumite käigus. Samuti võivad hakata välja kujunema või progresseeruma füüsilise ja vaimse tervisega seotud haigused.

Turvalisuseuuringu tulemuste järgi pöörduakse mõne spetsialisti poole abi saamiseks harva. Enamasti pöörduakse siis, kui vägivald paarisuhtes on kestnud pikemat aega ning toimunud intsident on piisavalt tõsiste tagajärgedega kannatanule (Soo 2010). Seega on spetsialistide (politsei, sotsiaaltöötajate jt) tähelepanelikkus ja professionaalne tegutsemine äärmiselt oluline vägivalda märkamiseks ja tõkestamiseks.

Uuringu eesmärk ja metoodika

Käesoleva uurimisprojekti üldeesmärk oli saada ülevaade riskidest, mis soodustavad perevägivalda levikut, kaardistada spetsialistide kokkupuuteid perevägivalda juhtumitega ning saadud tulemuste alusel töötada välja juhis praktikutele riskide hindamiseks ja perevägivalda all kannatavate perede märkamiseks, abistamiseks ning perevägivalda ennetamiseks.

Üldeesmärgi saavutamiseks olid püstitatud järgnevaid alaeesmärkeid:

- Selgitada välja, mida mõistavad perevägivaldanna kohalike omavalitsuste (KOV) esindajad, peamiselt sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad, ning teised perevägivalda probleemiga tegelevad spetsialistid.
- Kaardistada perevägivalda soodustavad iseloomulikud tunnused, mis võivad saada perevägivalda toimumise riskiks.
- Tuua välja perevägivalda esinemisvormid.
- Tuua välja perevägivaldaga töös kokkupuutuvate praktikute hinnangud perevägivalda esinemissagedusele.
- Koguda informatsiooni tulemuslike praktikate kohta töös perevägivalda juhtumitega.
- Koostöös perevägivalda probleemidega tegelevate spetsialistidega töötada välja juhis vägivalda all kannatavate perede märkamiseks, abistamiseks ja perevägivalda ennetamiseks (edaspidi juhis).

Uurimus teostati kombineeritud meetodil kolmeetapilisena. Esimesel etapil viidi läbi kvalitatiivne uurimus, mille eesmärgiks oli välja selgitada praktikas käibel olevad mõisted, nende sisuline tähendus ja perevägivalda probleemile iseloomulikud jooned spetsialistide vaatenurgast. Selleks viidi läbi viis poolstruktureeritud fookusrühma ja kolm individuaalintervjuud. Rühmade koosseis kujunes vastavalt piirkonna iseärasustele, st osalema olid kutsutud need praktikud, kes KOV-ide sotsiaaltöötajate hinnangul puutuvad kõige rohkem kokku perevägivalda juhtumitega ning seetõttu on kõige kompetentsemad teemat arutama. Fookusrühma kokkukutsumiseks pöörduiti vastava KOV-i sotsiaaltöötaja poole ja paluti tal kutsuda oma koostöövõrgustik fookusgrupi intervjuule. Kui ta jättis välja kellegi, kelle osalemine intervjuus tundus oluline, siis tehti uurijate poolt ettepanek ka neid spetsialiste kaasata. See näitas juba enne intervjuu toimumist kohalike võrgustike eripära. Teiseks jälgiti rühmaintervjuude käigus osalejate omavahelist suhtlust, hierarhiaid, suhteid ja koostööd.

Fookusrühma intervjuu teostati nn aktiivse intervjuuna (Gubrium & Holstein 2002), mis on sotsiaaltöö-uurimuse spetsiifiline meetod. See tähendab, et intervjuu ajal toimub lisaks andmekogumisele sisuline arutelu, milles osalevad aktiivselt ka rühma moderaatorid, vajadusel intervjuueeritavaid toetades ja informeerides. Seega intervjuu käigus toimus andmete kogumise kõrval ka osalejate ettevalmistamine tööks juhisega.

Lisaks viidi läbi 9 individuaalintervjuud perevägivalda kogenud inimestega, sh kolm ohvrit ja kuus vägivaldlatset. Valimisse püüti saada mõlemast soost kannatanuid ja toimepanijaid, kuid

kannatanute puhul see ei õnnestunud. Kontakti ei saadud ühegi meessoost inimesega, keda võiks pidada üksnes perevägivalda ohvriks. Intervjuudes osalejate leidmisel kasutati lumepalli meetodit.

Kvalitatiivsete andmete analüüsi alusel töötati välja küsimustik, millega testiti intervjuus esile kerkinud spetsialistide arvamusi perevägivalda kohta laiemal populatsioonil. Teisalt keskenduti selles positiivsete praktikate ja ettepanekute kogumisele töös perevägivalda juhtumite lahendamisel, tõkestamisel ning probleemi ennetamisel. Samuti oli eesmärgiks välja selgitada hinnanguid perevägivaldaga kokkupuutumise kohta spetsialistide tööpiirkonnas. Küsitlus teostati veebikeskkonnas.

Veebiküsitlus oli mõeldud täitmiseks erinevatele vägivaldakogemusega peredega kokku puutuvatele spetsialistidele, sealhulgas sotsiaal-, lastekaitse- ja politseitöötajad, prokurörid, varjupaiga- ja ohvriabitöötajad, meedikud, koolide ja lasteaedade õpetajad, sotsiaalpedagoogid ja sotsiaaltöötajad jt. Seega pidi küsimustik olema koostatud nii, et see sobiks vastamiseks väga laiale spetsialistide spektrile. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ning anonüümne, st vastaja ei pidanud märkima ankeeti nime, samuti ei salvestanud programm andmebaasi isikuandmeid.

Küsimustik koosnes peamiselt valikvastustega küsimustest, millest osa puhul oli võimalik vastus anda vabas vormis, kui loetelus sobilikku varianti ei leidunud. Küsimustiku koostamisel konsulteerisime lastega peredega töötavate praktikutega ja justiits- ning sotsiaalministeeriumi spetsialistidega. Küsimustikku sai täita ainult eesti keeles.

Ankeetküsitluse läbiviimiseks kasutati veebiküsitluse programmi *e-formular*. Küsitlus toimus 02. märtsist 2011 kuni 23. märtsini 2011. Ankeedi täitis lõpuni 268 inimest (47% alustanutest). Täitmise katkestamise põhjused ei ole selged, kuid võib eeldada, et katkestanud inimesed ei leidnud endal piisavat ametialast seotust uuritava teemaga või siis pidasid ankeedi täitmist liiga ajamahukaks.

Uurimuse esimesel etapil toimunud fookusgrupi intervjuude ajal pakuti praktikutele võimalust osaleda juhise väljatöötamise protsessis, huvi üles näidanud spetsialistid kutsusime osalema seminaridel. Läbi viidi kaks tööseminari esimesel ja teisel etapil kogutud andmete esialgse analüüsimise järel 28. märtsil ja 11. aprillil 2011. Seminaride korraldus oli sarnane: tutvustati kvalitatiivse ja kvantitatiivse uurimuse tulemusi ja ideid, mis tekkisid uurimuse käigus juhise koostamiseks ning juhust täiendati vastavalt seminaris osalejate ettepanekutele. Teisel seminaril osales välisekspertina Turu Ülikooli professor Leo Nyqvist, kes andis ülevaate Soomes vägivaldsete meestega tehtavast tööst ning konsulteeris juhise arendamist, ning mitmed Eesti asjatundjad, kes kommenteerisid ja täiendasid juhust.

Kvalitatiivse analüüsi tulemused

Fookusgrupi intervjuudes analüüsiti kõigepealt rühmas osalenud spetsialistide omavahelist suhtlust intervjuu käigus. Erinevused ilmnisid juba enne intervjuude algust rühmade kokkukutsumisel. Mõnes piirkonnas oli lihtne inimesi leida ja kohale jõudes said moderaatorid kohe intervjuud alustada. Erinevused piirkondlike võrgustikega kohtumisel ilmestavad hästi erinevate piirkondade spetsialistide omavahelise koostöö iseärasusi: mõnel pool tugineb koostöö rohkem isiklikel kontaktidel ja intervjuus osalemine on nõ vastutulek heale partnerile, teises jälle ametkondlikel, kus tähtsam kui konkreetne inimene oli institutsiooni esindatus.

Uurimuse käigus ei olnud mõnede gruppide koosseis homogeenne (mis on üldine fookusrühma intervjuu meetodi oluline nõue, vältimaks juhtide domineerimist ja tagamaks rühma liikmete võrdset osalemist), st osalejate hulgas olid juhid ja nende alluvad. Antud juhul oli heterogeensus oluline, et hinnata hierarhilisi suhteid võrgustikus. Eriti huvitav oli jälgida, kas ja kuidas tööalane hierarhia rühmaintervjuus esile kerkib. Võib öelda, et nendes rühmades, kus sisuline arutelu näitas head koostööd rühmalikmete vahel, ei olnud juhtide domineerimine küsimustele vastamisel märgatav. Ühes rühmaintervjuus tõi juhupositsioonil olev lastekaitsetöötaja hea praktika näiteid isiklikust tegevusest ning esitas seda teistele rühmalikmetele eeskujuks. Fakt, et teised rühmalikmed ei

teadnud sellest tegevusest midagi, on selge märk, et antud rühma puhul ei ole tegemist toimiva võrgustikuga.

Iga intervjuu algas palvega osalistele seletada, kuidas nad mõistavad termineid perevägivald, koduvägivald ja lähisuhtevägivald ning milline on vastajate meelest erinevus nende mõistete vahel. Ootuspäraselt lähtusid praktikud vägivalda määratlemisel ja liigitamisel oma erialaspetsiifikast. Nii lastekaitseametnikud kui teised lastega tegelevad spetsialistid keskendusid perevägivalda mõistmisel pigem lapse seisukohale. Laste väärkohtlemise määratlemisest liiguti partneritevahelise vägivalda juurde, kus lapsed ei ole otsesed füüsilise rünnaku kannatajad, vaid pealtnägijad ning mainiti ka selle negatiivset mõju lastele. Lastekaitsetöö praktikud rõhutasid, et sageli vanemad ekslikult arvavad, et lapsed ei mõista täiskasvanute vahel toimuvat ning see neid ei kahjusta. Uuringutest (nt Calder 2004, Hyden 2010, Mullender 2006) on teada, et lapsed ise näevad end aga vanemate vahelises vägivaldas osalejatena, isegi kui vägivald ei ole otseselt nende vastu suunatud.

Praktikute tööd segab kultuuriruumis levinud arusaam, mille järgi inimese privaatelu – pereelu ja tema kodu on puutumatu ja püha. Arusaam tugineb suuresti seadusandlusel, sest Eesti Vabariigi Põhiseaduse (RT 1992, 26, 349) § 26 järgi tohib sekkuda inimese eraellu vaid põhjendatul juhtudel, ent põhjendatud juhuks nimetamine sõltub erinevatest tõlgendustest, selles osas puudub selgus. Eriti puudub selline selgus ohvritel ja väärkohtlejatel, aga kahjuks mõnikord ka praktikutel. Sellega on seotud asjaolu, et paljud ohvrid pöörduvad abi saamise eesmärgil spetsialistide poole siis, kui vägivald on toimunud juba aastaid, isegi aastakümneid. Mainiti lisaks andmekaitse seadust, kuid selles osas on enamik intervjuudes osalenud praktikutest juba haritud ega arva, et neil poleks õigust tööalaselt andmeid saada või jagada. Pigem lähtuti üldlevinud stereotüüpidest ja väärarusaamadest, mida jagavad ka pered.

Erinevate ametite esindajad näevad perevägivalda sellest lähtuvalt, millega nad oma igapäevases töös peavad tegelema. Ühes grüpiintervjuus tõi politsei esindaja sisse mehe ja naise vahelise vägivalda, rääkides, et tema tegeleb just perevägivaldaga sellest aspektist. Põhjus, miks vägivaldast rääkides keskenduvad sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad lapse vastu suunatud vägivaldale, peitub tõenäoliselt selles, et nad tegelevad igapäevases töös rohkem laste väärkohtlemise probleemide lahendamise ja seetõttu esines antud teemat rohkem ka intervjuudes. Intervjuudes osalenud haridussüsteemi esindajad rääkisid, et koolis puututakse kokku rohkem peresisesega vägivaldaga ohvritega, tõlgendades vägivalduna ka laste hooletussejätmist või kodust õhkkonda. Üks intervjuudes osalenud kooli tugisüsteemi esindaja rääkis, et nemad puutuvad koolis eelkõige kokku vaimse vägivaldaga, seevastu lasteaias esindaja samas grüpiintervjuus tõi võrdlusena välja, et nemad näevad lasteaias rohkem koduse füüsilise vägivalda tagajärgi.

Kõik osalejad jagasid arvamust, et laste kaudu on kõige parem perevägivalda avastada, sest lapsed on siirad, nad ei oska varjata, kuigi nad häbenevad seda, kui saavad aru, et peres on midagi viltu. Praktikud väitsid, et mida vanem laps, seda rohkem oskab ka tema varjata koduseid probleeme. Samas on olemas teatud selged märgid, mis viitavad koduses toimuvale vägivaldale. Need lapsed on sageli üksildased, võivad olla ise vägivaldsed teiste suhtes, neil võivad esineda käitumis- ja õpiprobleemid, nad on usaldamatud täiskasvanute suhtes, näitavad nn kaitsehoiakuid jne. (Calder 2004). Küsimuses, kes peaks tähele panema ja reageerima perevägivalda märkide ilmnemisel lapsel, arvamused lahknesid. Üks rühmaintervjuus osalenud koolijuht selgitas, et õpetajad ei tohiks selliseid asju märgata, sest see häiriks nende igapäevast õpetaja funktsiooni täitmist.

Naiste varjupaikade töötajad puutuvad oma töös kokku peamiselt kahesuguste klientidega. Osa vägivalda kogenud naise on kehvast majandusliku olukorraga, madala haridustasemega, puudulike toimetulekuoskustega. Lisaks on neil ka piiratud sotsiaalne võrgustik. Teise rühma moodustavad materiaalselt kindlustatud ja haritud naised. Üheks põhjuseks, miks naine jääb kauaks vägivalda ringi, on töötajate meelest nende madal enesehinnang ning materiaalne sõltuvus mehest. Olukorda raskendab väikeste laste olemasolu peres. Naised väljendavad ka hirmu mehe ja „tundmatu tuleviku“ ees, juhul kui otsustatakse mehest lahku minna. Sageli puudub naistel koht, kuhu minna. Intervjuudest selgub, et isegi vigastada saanud naised ei söanda sageli pöörduda politseisse, kuna kardetakse, et see võib muuta nende niigi pingelise suhte mehega veelgi halvemaks. Ühes

ekspertintervjuus tuli jutuks lapse ja mehe suhtes vägivaldselt käitunud naise juhtum. Intervjueeritav tunnistas, et vägivalda kogenud mehed vajavad samuti nõustamisteenust. Tema hinnangul sellega ei tegelda.

Ohvriabitöötaja tõstas probleemina eakate vastu suunatud vägivalda – peamiselt täiskasvanud laste vägivald nende vanemate suhtes. Ohvriabitöötaja juurde on pöördunud peamiselt vanemad naised, kelle lapsed (nii pojad kui ka tütreid) joovad, võtavad neilt sissetuleku ja/või peksavad neid. Töötaja sõnul on selliseid kliente kõige raskem aidata, kuna nad ei taha pöörduda politseisse või astuda avalikult vastu oma lapsele. Vastanduda oma lapsele on mõnes mõttes veel raskem kui partnerile, sest emaks olemine justkui eeldab andestamist ja oma lapse tingimusteta armastamist.

Naiste varjupaiga ja ohvriabi töötajatega vesteldes ilmnes, et vägivalda kogenud inimesed (naised) vajavad psühholoogilist nõustamist. Tihti ei tunnistata endale nõustamisteenuse vajadust või kasulikkust. Naisohvrite ja –toimepanijate intervjuudest selgus, et psühholoogiline abi aitab neil enesekindlust taastada, oma olukorda adekvaatselt mõista ja vägivallaringist väljuda. Varjupaiga töötaja tõstis esile eneseabigrupi kasulikkust vägivalda kogenud naistele. Gruppi viib läbi psühholoog ning rühmas saavad naised vabalt rääkida oma kogemustest, kuulata teiste oma ning jagada üksteisele nõuandeid.

Perearst tunnistas oma intervjuus, et ta näeb palju, mis peres toimub, kuid annab endale ka aru sellest, mis on tema esmane ülesanne. Loomulikult lähtub ta igas oma tegevuses seadusest ning märgates probleeme, nt lapse hooletusejätmist, teatab sellest kohaliku omavalitsuse vastavale spetsialistile. Samas perearstina on tema jaoks oluline säilitada usaldussuhe patsientidega ning seetõttu leiab ta, et tegelikult on väga palju sellist, mida ta ise koos pereõega saab lahendada, nt õpetada emale lapse eest hoolitsemist, õiget lapse toitmist, riietamist jne. Eelkõige vajavad toetamist esmasünnitajad, kuna neil ei ole piisavalt kogemusi ja nad arvavad, et nad ei saa hakkama, mis omakorda vähendab usku iseendasse. Lapse sünd mõjutab ka paarisuhet. Intervjueeritud perearstil on hea koostöö kohaliku lastekaitse- ja sotsiaaltöötajaga, kellega koos probleeme lahendatakse. Seevastu teistes piirkondades kurtsid sotsiaalala töötajad, et koostöö perearstidega on puudulik. Nõrk koostöö on ilmselt seletatav arsti eriala selgete ülesannete ja piiridega.

Riskifaktorite hulgas nimetasid kõik spetsialistid, aga ka ohvrid ja vägivallatsejad sõltuvusprobleeme. Naiste alkoholism või narkomaania võib olla ohvri märk (Calder 2004). Alkoholiprobleeme tõi enamik vägivallatsejatest samuti nende tegevuse põhjuseks (sellest põhjalikumalt vt allpool). Oluliseks faktoriks perevägivaldas on naise majanduslik sõltuvus mehest või sellised majanduslikud suhted, kus pooled on liiga palju investeerinud ühisvarasse, mida on raske jagada. Praktikud rääkisid ka sellest, et naine pigem kannatab vägivalda ja alandusi, kui loobub teatud materiaalsest heaolu tasemest, mida kooselu vägivaldse mehega talle kindlustab. Räägiti ka sellist tüüpi majanduslikust vägivallast, kus mees kontrollib naise rahakulutamist, mida naine peab tšekkide esitamisega tõestama. Sellistes peredes on väärkohtleja eesmärk selgelt allutada partnerit, aga ka lapsi enda võimule. Sellist laadi kontrolliva käitumise aluseks on traditsioonilised soorollid, mis võimaldavad mehe-naise hierarhilise suhte toimimist. Sarnane võimuhierarhia ilmnes ka lugudes vanema ja lapse suhetest.

Kvantitatiivse veebiküsitluse tulemused

1. Vägivalla tähendus

Kõige enam peavad spetsialistid perevägivaldaks füüsilist laadi tegevusi – löömist. Üsna üksmeelselt leitakse, et kui mees lööb naist, siis see on vägivald. Juhtumite nagu naine lööb meest ja täiskasvanud laps lööb vanemat vägivaldaks nimetamisel kaheldakse veidi rohkem. Füüsilise vägivalla asetumine juhtumite perevägivaldaks pidamise pingereas esikohale on igati loogiline. Esiteks on teise inimese löömine kõige kergemini märgatav ja vägivallana tajutav tegevus, kuna tekitab tõenäoliselt valu ning vigastusi. Teiseks on löömine kui füüsiline väärkohtlemine kriminaalkorras karistatav tegu.

Sõimamist ja alandamist peavad enamus spetsialistidest kindlalt peres toimuvaks vägivallaks. Ent võrreldes löömisega leidub nende juhtumite puhul rohkem selliseid vastajaid, kes kahtlevad teo vägivaldsuses või eitavad seda. Näiteks märgib umbes 5-7% vastajatest, et sõimamine või alandamine ei ole tõenäoliselt perevägivald või ei ole seda üldse.

Mehe seksuaalset sundi naise suhtes peetakse üldiselt vägivallaks (91%). Samas selgub, et 4% spetsialistidest ei nimeta abielu- või kooselulisest seksuaalset sundi vägivallaks ning 5% ei oska juhtumi osas seisukohta võtta. Tõenäoliselt viitab see osade spetsialistide seas levinud stereotüüpsetele väärarusaamadele, mille järgi on abikaasaga seksuaalsuhtes olemine kui naise „abielukohustus“, seades niiviisi abielusisese seksuaalse vägivalda võimalikkuse kahtluse alla. Kuigi respondentide arv ei ole piisavalt suur, et leida statistiliselt usaldusväärset tõestust soolisele erinevusele, ilmneb andmetest siiski tähelepanuväärne tendents. Nimelt peavad naised seksuaalset sundi rohkem vägivallaks kui mehed. 83% naistest ning 67% meestest vastas, et antud juhtum on kindlalt perevägivald. Oma arvamust mitteomavate ning seksuaalset sundi mittevägivallaks pidavate vastajate seas on kolm korda rohkem mehi kui naisi.

Teise pereliikme löömisest, sealhulgas ka lapse löömisest näib eristuvat lapse füüsiline karistamine. Suurem osa spetsialistidest pidas kehalist karistamist vägivallaks, kuigi iga kümnes oli vastupidisel arvamusel. Vanema sellist käitumist, mis seab ohtu lapse vaimse ja/või füüsilise tervise, pidas vägivallaks rohkem vastajaid kui lapse seksuaalse ärakasutamise ohu vältimist (kindlalt nõustujate osakaalud vastavalt 74 ja 66). 8% vastajatest ei nimetanud vägivallaks vanema tegevust, mis seab ohtu lapse tervise. 14% aga ei pidanud vägivallaks seksuaalse ärakasutamise vältimist ning 5% uuritavatel vastav arvamus puudus. Kõige vähem peetakse vägivallaks eakalt vanemalt raha ära võtmist ning tema eest mitte hoolitsemist. Ligi kolmandik spetsialiste väidab, et vägivald ei ole see, kui täiskasvanud laps võtab eakalt vanemalt raha ära. Enam kui poolte arvates aga ei saa vägivallaks pidada juhtumit, kui täiskasvanud laps ei hoolitse oma eaka vanema eest.

Võrreldes politseitöötajate ning prokuröridega on sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad enam veendunud loetletud situatsioonide perevägivallaks nimetamisel. Sotsiaaltöötajate ning lastekaitsetöötajate arvamused on ka üsna sarnased. Tõenäoliselt oma erialast tingituna on lastekaitsetöötajate seas oluliselt enam neid, kes kindlalt nimetavad lapse löömist ja sõimamist ning tema ohtu seadmist vägivallaks, võrreldes sotsiaaltöötajatega. Politseinike ja prokuröride hulgas on lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatega võrreldes enam neid, kes ei pea vaimset vägivalda, lapse karistamist ja ohtu seadmist ning vanema mitte hooldamist vägivallaks või kahtlevad selles. Võrreldes politseitöötajatega on prokuröride hulgas rohkem selliseid vastajaid, kes peavad löömist kindlalt perevägivallaks.

2. Perevägivaldajuhtumitega kokkupuutumine viimase 12 kuu jooksul

Tulemustest nähtub, et õiguskaitsefääris töötavad vastajad (politseinikud, prokurörid) tegelevad kõige rohkem paarisuhtevägivallaga, täpsemalt mehe vägivallaga naise vastu. Sotsiaalsfääris tegutsevad spetsialistid, eelkõige aga lastekaitsetöötajad, puutuvad rohkem kokku vanema ja (täiskasvanud) lapse vahelise vägivallaga. Peaaegu kõik sotsiaaltöötajad (94%) on viimase 12 kuu jooksul oma praktikas kokku puutunud olukorraga, kus täiskasvanud lapsed ei hoolitse eaka vanema eest. Umbes neli viiendikku uuringus osalenud sotsiaaltöötajatest on kokku puutunud mehe vaimse ning füüsilise vägivallaga naise suhtes. Kolm sotsiaaltöötajat nentis aga, et paarisuhtevägivallaga tegelemine ei ole nende tööülesanne. Enam kui pool sotsiaaltöötajatest tunnistab, et viimase aasta jooksul ei ole nende töös olnud ühtki juhtumit, kus naine lööks meest või mees kasutaks seksuaalset vägivalda naissoost elukaaslase suhtes (58%). Rohkem kui kolmveerand ei ole kokku puutunud olukorraga, kus vanem ei hoia ära lapse seksuaalset ärakasutamist. Küsitletud lastekaitsetöötajatest peaaegu kõik on viimase 12 kuu jooksul kokku puutunud lapse vaimse ja füüsilise väärkohtlemisega, ehkki lapse sõimamise ja alandamise juhtumeid nimetavad lastekaitsetöötajad oma praktikast oluliselt rohkem kui lapse löömist.

Politseitöötajad tegelevad ülekaalukalt mehe vaimse ja füüsilise vägivalda juhtumitega. Näiteks on 85% puutunud kokku vähemalt ühe naise löömise juhtumiga viimasel aastal, kusjuures ligi kolmandikul on olnud selliseid juhtumeid enam kui kuus. Üsna paljudel politseitöötajatel on tulnud oma töös ette ka naise vaimset vägivalda mehe suhtes. Kahel kolmandikul politseitöötajatest on olnud vähemalt üks selline juhtum viimasel aastal, 12% aga kuus või enam juhtumit. Naise füüsilise vägivalda, nõ mehe löömise ja/või vanainimeste vastu suunatud vaimse ja füüsilise vägivaldaga. Umbes viiendiku politseiniku töös on esinenud viimase aasta jooksul selliseid juhtumeid rohkem kui kolm. Kõige vähem on küsimustikule vastanud politseitöötajatel olnud kokkupuuteid seksuaalse vägivaldaga (68%).

Perevägivaldajuhtumitest puutuvad prokurörid kõige rohkem kokku naise löömise ja/või seksuaalse vägivaldaga. Suurem osa küsitletud prokuröridest andis teada enam kui kolmest sellisest olukorrast viimase 12 kuu jooksul. Naise sõimamise ja alandamisega puutuvad prokurörid kokku peaaegu poole vähem. Antud tulemus on ka loogiline, sest löömine on kriminaalkorras karistatav tegu, sõimamine ja alandamine aga ei ole. Kokkupuutumine vaimse vägivaldaga on aga seletav sellega, et tavaliselt kaasneb vaimne vägivald füüsilisega.

Pooled prokurörid on viimasel aastal kokku puutunud ka lapse füüsilise väärkohtlemisega, sealhulgas nii löömise kui ka kehalise karistamisega. Mitmed on aga tegelenud täiskasvanud laste vaimse ja füüsilise vägivaldaga vanemate vastu. Sarnaselt teiste uuringus osalenud spetsialistidega puutuvad ka prokurörid vähe kokku seksuaalse vägivaldaga. Näiteks märkis ainult neli prokuröri, et neil on olnud viimasel aastal üks-kaks juhtumit, kus mees on kasutanud seksuaalset sundi oma naise suhtes. Kuna seksuaalne vägivald tuleb vähem avalikuks, sellest on raskem rääkida kui füüsilisest või vaimsest vägivaldast, eriti kui see toimub paarisuhtes, on ka antud tulemus ootuspärane. Teisalt see, et politsei ja prokuröride vaatevälja jõuab väga vähe elukaaslaste vahel toimuva seksuaalse sunni juhtumeid, võib olla seotud vääruskumuste, probleemi delikaatsuse ning endiselt tabuks pidamisega. Huvitav on see, et ehkki seksuaalne vägivald on Eestis sarnaselt füüsilisele vägivaldale karistatav, märgib 14 politseitöötajat, et naise seksuaalvahekorda sundimise juhtumitega tegelemine ei ole nende tööülesanne.

Teiste professionide esindajate hinnanguid analüüses selgub, et naiste varjupaiga ning ohvriabitöötajad on viimase 12 kuu jooksul kõige rohkem puutunud kokku mehe vägivaldaga naise vastu. Mehe löömist või sõimamist/alandamist oli ohvriabi ja varjupaigatöötajate praktikas ette tulnud väga harva (1-2 juhtumit) või üldse mitte. Osad varjupaigatöötajad vastasid, et naiste poolt toime pandud vägivaldajuhtumitega nad ei tegele. Ka laste ja (eakate) vanemate vastu suunatud vägivaldaga puutuvad varjupaigatöötajad väga harva või üldse mitte kokku või siis ei pea nad selliseid juhtumeid enda töösse puutuvaks. Ohvriabitöötajad on aga vanemate ja laste vastu suunatud vägivaldaga rohkem kokku puutunud kui varjupaigatöötajad ning ükski neist ei vastanud, et selliste juhtumitega tegelemine ei ole nende ülesanne. Poolte ohvriabitöötajate praktikas on aga esinenud juhtumeid, kus täiskasvanud laps on löönud oma vanemat, ei ole tema eest hoolitsenud või on võtnud ära raha.

Praktiliselt kõik uuringus osalenud kriminaalhooldajad on viimase 12 kuu jooksul kokku puutunud naise vastu suunatud vägivaldaga. Seevastu mehe löömise juhtumeid kriminaalhooldajate praktikas üldiselt ette tulnud ei ole, ainult kolm kriminaalhooldajat mainis üksikuid löömise juhtumeid viimase aasta jooksul. Lapse väärkohtlemise olukorrad on suurem osa kriminaalhooldajaid kokku puutunud, ehkki mitte sageli. Vanemate vastu suunatud vägivaldaga kriminaalhooldajad üldiselt ei puutu kokku või siis teevad seda väga harva.

Spetsialistid, kes puutuvad oma töös sagedamini kokku üht laadi juhtumitega, puutuvad kokku ka teiste perevägivalda olukorradega. Antud trend avaldus iga vaadeldud eriala puhul. Tulemusest võib järeldada, et osad vastanuist on rohkem spetsialiseerunud vägivaldajuhtumitele kui teised ja seda ka ühe eriala raames. Teisalt võib see viidata professionaalsusele: inimesed, kes on teadlikumad

perevägivallast ja peavad sellega tegelemist oluliseks, märkavad ka sagedamini abivajajaid ning sekkuvad.

Linna- ja maaomavalitsuste töötajate vastuseid kõrvutades võib täheldada, et linnades töötavad spetsialistid puutuvad oluliselt enam kokku naiste vastu suunatud väimse ja füüsilise vägivallaga kui maal töötavad praktikud. Näiteks märkis 62% linnas ning 40% maal töötavatest uuritavatest, et nende töös on viimasel aastal ette tulnud kolm või enam naise löömise juhtumit. Üksikute (1-2) juhtumitega on kokku puutunud 21% linnas ning 41% maal töötavatest spetsialistidest. Maapiirkonnas töötavad spetsialistid näivad aga linnades töötavatest spetsialistidest rohkem kokku puutuvat eakate vanemate mittehoidamisega, näiteks enam kui kolmest sellisest juhtumist teatas 28% maal ja 15% linnas töötavatest uuritavatest. Perevägivallaga kokkupuutumise sagedus ei olnud seotud vastaja vanuse ega erialal töötamise staažiga.

3. Vägivallakogemusega peret iseloomustavad tegurid

Ankeedis palusime vastajatel mõelda oma töös ette tulnud perevägivallajuhtumite peale ning kirjeldada, millised tegurid iseloomustavad neid peresid. Kõige enam peeti sellistele peredele iseloomulikuks sõltuvusainete tarvitamisega seotud probleeme. Näiteks märkisid peaaegu kõik uuritavad, et vägivallakogemusega peredes esineb probleemset alkoholitavitamist, neli viiendikku nentis seda kindlalt. Narkootikumide pruukimist tõid vastajad olulise tegurina välja siiski vähem kui alkoholitavitamist (76%). 13% ei osanud narkootikumide kasutamise osas seisukohta võtta. 88% vastanutest teavad enda töökogemuste põhjal öelda, et vägivallakogemusega peredes on keegi pereliikmetest kriminaalkorras karistatud ja/või kinnipidamisasutuses viibinud. 86% küsitletud spetsialistidest nimetab pereliikme autoritaarset ja kontrollivat käitumist teiste suhtes sellist peret iseloomustavaks teguriks. Umbes kolm neljandikku leiab, et vägivalda esineb peredes, mis on sotsiaalselt isoleeritud.

Päris paljud uuritud spetsialistid seostavad vägivallakogemusega peret ka töötuse ja vaesusega. Näiteks peab mehe töötust sellistele peredele iseloomulikuks 86% ning pere vaesust 73% uuritutest. Naise töötuse staatust märgitakse oluliselt harvem kirjeldava tegurina kui mehe oma. Andmetest selgub, et majanduslikud raskused ei ole määravaks teguriks – vastajate sõnul on nende töös ette tulnud ka materiaalselt kindlustatud ja töötavate täiskasvanutega vägivallakogemusega peresid. Näiteks väidab 44% spetsialistidest, et vägivalda võib esineda ka keskmise sissetulekuga peredes, 32% arvates ka rikastes peredes. Seega ei saa töötust ega rahaliste ressursside vähesust pidada vägivalla riskiteguriks, vaid pigem täiendava stressi allikaks, mis võib viia peres konfliktide ja vägivallani. Pealegi võivad vaesed pered sattuda sagedamini spetsialistide, eriti sotsiaaltöötajate vaatevälja, kuna vajavad toimetulekuks omavalitsuse abi ja seetõttu on nende probleemid spetsialistidele nähtavamad.

Umbes pooled vastanutest arvavad, et vägivallakogemusega peredes ei olda mitte üksnes inimeste suhtes vägivaldsed, vaid ka lemmikloomades suhtes, kusjuures iga viies väidab seda kindlalt. Samas on vägivald lemmiklooma suhtes tegur, mille toimumise kohta 22% spetsialistidest ei oska midagi öelda. Tundub, et agressiivsus loomade suhtes on teema, millest eriti ei räägita, mida veel väga ei teadvustata ega tähele ei panda.

Laste arvu ja olemasoluga seotud tegurid on vägivallakogemusega pere kirjeldamisel olulised, ent neid ei mainita nii sageli kui näiteks sõltuvusainete ja töötuse-vaesusega seotud tegureid. Tulemustest ilmneb, et vägivalda esineb spetsialistide töökogemuste järgi rohkem peredes, kus on lapsi eelnevatest suhetest või on lapsed veel väikesed. Kui erialases kirjanduses võib kohata diskussiooni paljulapselisuse kui potentsiaalse riskiteguri üle, siis käesoleva uuringu tulemused näitavad, et vägivalda võib esineda ühtmoodi nii paari lapsega kui ka paljulapselises peres.

Prokurörid eristuvad selgelt teiste professionide esindajatest, pidades töötuse, pere materiaalse olukorra ning laste arvu ja olemasoluga seotud faktoreid vähem vägivallakogemusega peredele iseloomulikuks. Pere vaesust ja tööga mittehõivatust rõhutasid rohkem sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad, lastega seotud tegureid aga tõid enim esile lastekaitsetöötajad.

Eesti piirkondade lõikes erisusi ei ilmnenud, küll aga esineb üksikuid erinevusi linnas ja maal töötavate spetsialistide arvamustes vägivallakogemusega peresid iseloomustavate tegurite kohta. Näiteks nimetavad valdades tegutsevad spetsialistid sagedamini tööga mittehõivatust (eriti naiste puhul) ja pere isoleeritust kui linnas töötavad ametnikud. Antud tulemus on ka loogiline. Esiteks on töötuse määr maapiirkondades kõrgem kui linnades ning teiseks soodustab maale tüüpilisem hajaasustus sotsiaalset eraldatust.

4. Sekkumine perevägivalajuhtumite puhul

Nagu perevägivalaga kokkupuutumise puhul, ilmneb ka siin suuri erinevusi professionide lõikes. Lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad sarnanevad selle poolest, et enamus neist sekkub lapse vastu suunatud vägivalla puhul. Sama tulemus ilmneb isegi siis, kui kõrvutada sotsiaaltöötajaid, kes on ankeedis märkinud, et nad täidavad lastekaitsega seotud ülesandeid, ning neid, kes seda ei ole märkinud. Seega peavad nii sotsiaal- kui ka lastekaitsetöötajad enda peamiseks perevägivalaga seotud ülesandeks kaitsta lapsi.

Sotsiaaltöötajate puhul järgnevad lastega seotud juhtumitele vanainimese mittehooldamise ja vanemate vastu suunatud vägivalla situatsioonid. Umbes pool uuringus osalenud sotsiaaltöötajatest sekkub sellistel puhkudel alati. Paarisuhtevägivalga juhtumitesse sekkuvad nad aga oluliselt vähem. Veidi enam kui iga neljas sotsiaaltöötaja ütleb, et ta sekkub alati naise vastu suunatud vaimse/füüsilise vägivalla korral, umbes pooled teeksid seda mõnikord. Kaks sotsiaaltöötajat aga nendib, et nad ei sekkuks üldse. Mehe vastu suunatud vägivalla puhul on sekkujaid veelgi vähem.

Huvitavad tulemused avalduvad lastekaitsetöötajate kohta. Iga neljas vastanud lastekaitseja sekkub alati, kui mees lööb naist. Sama palju on neid, kes sekkuvad mõnikord. Mehe vastu suunatud vägivalla juhtumitele reageerib kolmandik lastekaitsetöötajatest. Umbes pool lastekaitsejatest väidab, et mehe ja naise vahel toimuva vägivalla juhtumitega tegelemine ei kuulu nende ametiülesannete hulka. Neli viiendikku ei pea aga vanema vastu suunatud vägivalla puhul sekkumist enda kohustuseks.

Kui sotsiaal- ja lastekaitsetöötajatel on esikohal erinevad lastega seotud olukorrad, siis politseitöötajate arvamustest eristuvad sekkumist vajavatena selgelt löömise intsidendid (sh ka lapse löömine). Umbes neli viiendikku politseinikest sekkub alati, kui ilmneb mõni löömisega seotud juhtum. Kõigi ülejäänud paarisuhte ja vanemate vastu suunatud vägivalla juhtumite puhul (v.a eaka vanema mittehooldamine) on politseinikud vastanud lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatega võrreldes oluliselt sagedamini, et nad sekkuvad alati. Näiteks reageerib 53-73% politseitöötajatest alati, kui on tegemist lapse, elukaaslase või vanema vaimse vägivallaga, seksuaalse vägivallaga, lapse kehalise karistamise ja tema tervist ohustava kohtlemisega.

Prokurörid sekkuvad üldjuhul siis, kui on tegemist kuriteo koosseisule vastava tegevusega. Näiteks sekkub enamus prokuröre alati füüsilise vägivalla juhtumite korral. Umbes pooled tunnistavad, et nad sekkuvad alati, kui on tegemist seksuaalse vägivalla juhtumiga. Pereliikme sõimamise ja alandamise puhul sekkub oluliselt vähem prokuröre: peaaegu kui iga kolmas teeb seda. Prokuröride vastustest ilmneb, et osad uuringus osalenud ei pea näiteks löömist või seksuaalset sundust intsidentideks, millega tegelemine kuulub nende ülesannete hulka. Tõenäoliselt on see seotud prokuröride spetsialiseerumisega teatud juhtumitega tegelema.

Kõikidest uuritavatest, kelle kohta on amet teada (262 inimest), väitis 36 (14%) isikut, et nad mõne loetletud juhtumi puhul ei sekku. Kõige rohkem ei sekkuta vanainimese eest mittehoolitsemise puhul. Umbes kümmekond vastajat ei sekku mehe ja naise vahel toimuva vaimse vägivalla korral, naise seksuaalvahekorda sundimise puhul ning siis, kui täiskasvanud laps võtab vanemalt raha ära. Üksikud uuritavad ei sekku ka löömise, sh lapse löömise puhul. Mittesekkujaid oli peaaegu kõigi valimis esindatud professionide hulgas, välja arvatud koolipsühholoog ja –sotsiaalpedagoog.

Tähelepanuväärne on mittesekkimise seos erialase hariduse olemasoluga. Näiteks teatas mittesekkimisest 12% (23 isikut) erialase kõrg- või kesk-eriharidusega vastajat, kuid mitteerialase kõrg- või kesk-eriharidusega uuritavate seas oli vastav osakaal 23% (12 isikut). Antud tulemusest võib

järeldada erialase hariduse olulisust perevägivalda juhtumite märkamisel ning nende lahendamisel. Muidugi ei saa me välistada võimalust, et inimeste arusaamine sekkumisest on erinev. Näiteks võib osade spetsialistide jaoks hakata sekkumine juba saadud info edastamisest, teise jaoks on sekkumine aga ise juhtumiga tegelemine.

Uuritavatel, kes vastasid, et nad mõne juhtumi puhul ei sekku, palusime lisada vaba vastusena mittesekkumise põhjuse. Järgnevalt on esitatud loetelu vastajate poolt pakutud seletustest.

- Kannatanud ei räägi, vastaja ei saa juhtunust teada või kui juhtum vastajani jõuab, on see juba tõenäoliselt lahendatud;
- Sekkumine sõltub asjaoludest ja situatsiooni spetsiifilisest - paraku vastajad ei täpsustanud, millistel asjaoludel sekkutakse ja millistel mitte;
- Peamiselt prokurörid ja politseinikud märkisid, et tegemist ei ole kuriteona kvalifitseeruva teoga (nt söimamine ja alandamine);
- Sekkumine võib endale probleeme kaasa tuua, raskendada olukorda peres. „*Söimamine ja alandamine on väga subjektiivsed ja laialivalguvad mõisted ning raske on võtta seisukohta. Sekkudes võib teha rohkem halba, kui head ning lisaks ei toeta eriti ka seadus. Kui asi piirdub sõnadega, siis peavad ise hakkama saama, sest sekkumise korral oleks õiguste riive suurem. Sekkumise korral võib endal pärast probleeme tulla, sest pole õiget alust.*” (politseitöötaja);
- Antud juhtumiga või üldse perevägivalda probleemiga tegelemine ei kuulu vastaja tööülesannete hulka, jääb tegevusvaldkonnast välja või puudub pädevus (nt lastekaitsetöötaja ei sekku täiskasvanute vahelise vägivalda puhul, kui peres ei ole lapsi).
- Eeldatakse, et juhtumiga tegeleb juba keegi teine spetsialist (nt politsei arvab, et sotsiaaltöötaja tegeleb eaka inimese mittehooldamise või pereliikme söimamise ja alandamisega seotud juhtumitega);
- Juhtumit peetakse pere siseasjaks, „*Kahe vastutusvõimelise täiskasvanu omavaheline teema.*” (juhtumi puhul, kus täiskasvanud laps võtab vanemalt raha ära), „*Leian, et see ei ole minu asi*” (sotsiaaltöötaja kommentaar mehe/naise söimamise ja alandamise juhtumi puhul);
- Vastaja leiab, et ankeedis kirjeldatud situatsioon ei ole perevägivald (nt pereliikme söimamine ja alandamine, lapse kehaline karistamine), „*Lapsevanemal on õigus kasvatuslikel eesmärkidel last füüsiliselt karistada, kui see ei valmista lapsele piina, ei tekita tervisekahjustusi ega ohusta kuidagi teisiti lapse vaimset ja kehalist tervist*” (politseitöötaja).

Juhise koostamine

Juhise koostamisel lähtuti kahest olulisest põhimõttest. Esiteks praktikute kaasamine, mis lähtub kaasaegsest tõenduspõhise sotsiaaltöö ideest. Tõenduspõhise aluse sotsiaaltöös moodustavad Gilgun'i (2005) järgi teadmised teooriatest ja uurimustest ning praktikatarkus, milles sisalduvad ka professionaalsed väärtused, sotsiaaltöötajate jt abistajate isiklikud praktikakogemused ning sotsiaaltöö klientide kogemused praktikaolukordadest². Teine oluline põhimõte juhise koostamisel lähtus sotsiaaltöö kaasaegsest käsitlusest: sotsiaaltöö on pidevas muutumises ja arenemises vastavalt toimimisolukordadele (Hare 2004; Payne 2005, 2006; Adams, Dominelli, Payne 2005). Nii nagu sotsiaaltöötaja peab oma tegemistes olema paindlik, ei saa ka kasutatavad abimaterjalid olla jäigad ning muutumatud. Juhise kasutamisel tuleb silmas pidada tema muutuvat olemust ning mitte võtta retseptina olukordade lahendamiseks, vaid pigem teeviidana, mis näitab, kuhu liikuda.

Juhis algab perevägivalda teoreetiliste käsitluste tutvustamisega ja perevägivalda määratlemisega. See on palju vaidlusi põhjustanud teema, kas ja kui palju on praktikul vaja teoreetilisi teadmisi, kas juhise peaks sisaldama teooriatel põhinevat analüüsi või piisaks heade praktikate kirjeldamisest jne.

---

² Täpsemalt Gilgun, J. F. (2005). „The Four Cornerstones of Evidence-Based Practice in Social Work“, *Research on Social Work Practice* 15, 52-61

Praktikud leiavad sageli, et probleemi teoreetiliseks käsitlemiseks pole neil aega, kuigi rääkides perevägivallajuhtumitest ja oma tööst, arutlesid nad pidevalt, kas see või teine on vägivald. Antud juhust koostades lähtusime sellest, et ei ole võimalik tegeleda probleemiga, teadmata selle teoreetilisi seletusi. Selletõttu algabki juhust teoreetilise ülevaatega perevägivallast, kus on tähelepanu pööratud erinevatele teemadele: perevägivalla määratlemine, vägivalla liigid paarisuhtes, paarisuhtevägivalla tüübid, laste väärkohtlemine peres, perevägivallaga seotud müüdid.

Perevägivalla teoreetilisest määratlemise teadmisest ei piisa tema äratundmiseks, seetõttu on juhuse teine osa pühendatud perevägivalla riskitegurite kirjeldamisele. Siinkohal on oluline toonitada, et need märgid, mida uurimuste andmetel ja teooriatele tuginedes saab nimetada ohvrit, vägivallatsejat ja väärkoheldud last iseloomustavateks, on vaid loetelu võimalikest indikaatoritest, mis olenevalt kontekstist võivad, aga ei pruugi olla perevägivalla näitajaks. Teadlikkus võimalikest märkidest ja nende mitmetähenduslikkusest teritab sotsiaaltöötaja intuitsiooni³. Enda intuitsiooni kuulamine eeldab refleksiivsust⁴ ja julgust usaldada ennast kui spetsialisti.

Märkide äratundmisest on vähe abi, kui ei tea, mida edasi teha. Seetõttu kirjeldab juhuse kolmas osa võimalikke võrgustikuliikmeid, kes võiksid olla perevägivalla ohvri toetajad. Juhuses pakutud loetelu ei ole ammendav, erinevates kohalikes omavalitsustes on kasutusel erinevad praktikad, võimalik, et kuskil on kaasatud spetsialiste, kelle tegevust juhuses kirjeldatud ei ole. Lähtuda tuleb kohalikust kontekstist ning toimivatest spetsialistide vahelistest koostöömudelitest. Juhuses on toodud võimalik üldine loetelu spetsialistidest, võtmata eeskujuks ühtegi konkreetset piirkonda.

Juhuse neljandas osas mängitakse läbi üks võimalik perevägivalla juhtum, mis on konstrueeritud kvalitatiivsest uurimisetapist saadud andmete ning seminarides osalenud spetsialistide täienduste ja täpsustuste alusel. Juhtumi näitel esitletakse vägivallatseja, vägivalla ohvri, vägivaldses peres elava lapse, aga ka lähimate võrgustikuliikmete arvamusi ja tüüpilisi seisukohti. Ametnikevõrgustiku liikmetena kirjeldatakse politsei, naiste varjupaiga, ohvriabitöötaja, sotsiaal- ja lastekaitsetöötaja, perearsti, kooli tugiteenuste tegevust ja pädevuspiire. Lähivõrgustikuliikmetena esitatakse naabrinaise arvamus, mis kirjeldab kogukonna suhtumist perevägivalda, ohvri ja vägivallatseja enda seletusi ning perepoja kirjeldust olukorrast.

---

³ Intuitsiooni olulisusest abistavate elukutsete esindajate töös on kirjutanud Nash (2000)

⁴ Diskussiooni mõistete kasutamise üle loe Selg, M. (2008). „Refleksiivsus“ ja „reflekterimine“ pole sünonüümid ega vastandu tõendus põhisele praktikale. Sotsiaaltöö 4, 48-50

Kokkuvõte

Kvantitatiivsete andmete analüüsist selgub, et perevägivald seostub vastajatele eelkõige füüsilise vägivallega (löömine) ning seejärel vaimse vägivallega. Oluliselt vähem vastajaid peab vägivaldaks lapse füüsilist karistamist, eakalt vanemalt raha äravõtmist ja tema eest mittehoolitsemist. Enamus vastajaid peab paarisuhtes toimuvat mehe seksuaalset sundi naise suhtes vägivaldaks. Seevastu 9% vastajaid, peamiselt meessoost, ei nimeta antud tegevust vägivaldaks või ei oska vastamisel seisukohta võtta.

Erinevate professionide esindajate kokkupuuted perevägivaldaga on väga erinevad. Politseinikud ja prokurörid tegelevad kõige rohkem paarisuhtevägivalda juhtumitega, täpsemalt mehe vägivaldaga naise vastu. Sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad puutuvad rohkem kokku vanema ja (täiskasvanud) lapse vahelise vägivaldaga. Kõikidel spetsialistidel on töös ette tulnud oluliselt enam juhtumeid, kus mees kasutab vaimset ja füüsilist vägivalda naise suhtes. Kui naine on kasutanud vägivalda, siis vastajate hinnangul on see enamasti vaimne (sõimamine ja alandamine). Antud tulemus annab alust järeldada, spetsialistide perspektiivist vaadatuna (ja ühiskonnas üldiselt) on mehe (eelkõige füüsiline) vägivald naise vastu rohkem levinud kui vastupidine – naise vägivald mehe vastu. Tõenäoliselt puutuvad spetsialistid mehe vägivaldsusega rohkem kokku, kuna see põhjustab tõsisemaid tagajärgi kui naise vägivald.

Vägivaldset peret iseloomustavate teguritena töid vastajad kõige rohkem välja pereliikme sõltuvusprobleemid, kriminaalse käitumise ja autoritaarse ning kontrolliva käitumise teiste pereliikmete suhtes. Ehkki töötust ja vaesust mainiti sagedamini iseloomulike teguritena kui materiaalsel kindlustatust ja pereliikmete tööga hõivatust, esineb küsitletute arvates vägivalda igasuguse elujärgiga peredes. Ka paljulapselisust ei saa pidada otseseks vägivalda riskiteguriks, pigem toob (väikeste) laste olemasolu kaasa sõltuvuse partnerist ning on seeläbi riskifaktoriks. Enam kui poolte vastajate arvates esineb vägivalda peredes, kus ollakse agressiivsed ka lemmik-loomade suhtes. Kõrge seisukohta mitteomavate vastajate määr viitab probleemi uudsusele ja vähesele teadlikkusele spetsialistide hulgas.

Kõige rohkem sekkuvad lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad lapse vastu suunatud vägivalda puhul. Sotsiaaltöötajatel järgneb sellele eaka vanema vastu suunatud vägivald, paarisuhtevägivalda korral sekkuvad nad aga oluliselt vähem. Politseinikud ja prokurörid sekkuvad peamiselt füüsilise vägivalda intsidentide puhul, hoolimata sellest, kas ohver on alaealine või täiskasvanud.

Enam kui kümnendik vastajatest andis teada mittesekkimisest mõne juhtumi puhul. Kõige rohkem oli neid, kes ei sekkuks vanainimese eest mittehoolitsemise ja temalt raha äravõtmise korral, samuti ka mehe ja naise vahelise vaimse vägivalda puhul. Mittesekkimist seletati kuriteokoosseisu puudumise ja situatsiooni enda töökohustuste hulka mittekuulumisega. Samas ilmnis ka arvamus, mis viitasid vastutuse vältimisele. Näiteks eeldati, et juhtumiga tegelevad juba teised spetsialistid või on juhtum vastajani jõudes lahenduse saanud.

Tegevuspraktikad ja sekkumisaktiivsus küsitluses esitatud näidisjuhtumite puhul sõltusid palju alaealise kannataja olemasolust ning kuriteokoosseisu tuvastatavusest. Näiteks juhtumit, kus mees peksis naist, peeti kriminaalkorras karistatavaks ning kõik spetsialistid nägid siin endal teatavat rolli sekkumisel. Juhtumi puhul peeti oluliseks vägivaldaseja perest eraldada või naine lastega varjupaika viia, naise vigastuste fikseerimist, kriminaalmenetluse alustamist, mehe ja naise nõustamist või teraapiasse saatmist ning pere edasise käekäigu jälgimist. Selle juhtumi puhul nimetati oluliste koostööpartneritena lastekaitsetöötajat, politseiniku ja ohvriabitöötajat.

Juhtumit, kus naine ja mees karjuvad teineteise peale ja naine lööb meest, peeti üldiselt täiskasvanute vaheliseks tülikuks ning pere siseasjaks. Peamise kannatajana ning abivajava isikuna nähti teismelist last. Oluliste tegevustena loetleti pereliikmete nõustamist ja kodukülastuse tegemist. Fookuses oli lapse heaolu tagamine: saatmine koolipsühholoogi või –sotsiaalpedagoogi juurde, huvialaringi vm.

Juhtumit, kus lasteaiaõpetaja märkab emaga üksi elava lapse kehal erinevas vanuses verevalumeid, peeti lastekaitsetöötaja töövaldkonda kuuluvaks. Osad spetsialistid arvasid, et selle

juhtumi puhul tuleb kindlasti sekkuda, selgitada välja vägivalda kasutamise põhjused, pere toimetulek ja olemasolev tugivõrgustik, ema aga vajaks nõustamist. Spetsialistid, keda sellise juhtumi lahendamiseks kaasatakse, on lastekaitsetöötaja, lasteaiaõpetaja, sotsiaaltöötaja, psühholoog ja politseinik. Samas oli vastajaid, kes pidasid juhtumit piiripealseks ning kahtlesid sekkumise otstarbekuses või leidsid, et see võib hoopis halvendada peresuhteid.

Lugu, mis jutustas töötu poja vägivaldsusest isa suhtes, tekitas uuritavates vastakaid arvamusi sekkumise vajalikkuse, võimalikkuse ja viiside osas. Oli neid, kes arvasid, et puuduvad vajalikud ressursid ja õiguslikud meetmed olukorda lahendada. Optimistlikumalt meelestatud vastajad soovitasid aga poja eraldamist perest, isa paigutamist hooldekodusse, teise lapse juurde või talle uue elamispinna andmist.

Sotsiaaltöötaja tundub ankeetküsitluse valik- ja vabade vastuste alusel olevat spetsialist, kellel ei nähta nii olulist rolli perevägivalda juhtumite lahendamisel ja võrgustikku kuulumisel kui lastekaitsetöötajal (v.a laste olemasoluta vanainimeste vastu suunatud vägivald). Ka avaldasid osad sotsiaaltöötajad arvamust, et perevägivaldaga tegelemine ei ole sotsiaaltöös peamine (oluline) ülesanne ning ajaline ja rahaline nappus seab piirid vägivaldajuhtumitele reageerimisele.

Küsitluse tulemustest ilmnis teadmatust olemasolevatest teenustest, võimalikest meetmetest ja teise eriala spetsialisti tegevustest. Osad spetsialistid kurtsid ka seaduste puudulikkust, mis takistab/raskendab sekkumist. Näiteks nimetati isikuandmete kaitse seadust kui üht peamist koostööd pärssivat õigusakti. Tähelepanu äratas ka politseitöötajate erinev arusaamine kannatanu avalduse vajalikkusest kriminaalmenetluse alustamisel.

Osad küsitletud spetsialistid väljendasid ohvrit süüdistavaid hoiakuid. Näiteks leiti, et vägivalda kasutamine ohvri suhtes oli õigustatud või heideti ohvrile ette tegevusetust vägivalda lõpetamisel.

Kokkuvõtvalt öeldes peegeldavad uuringu tulemused spetsialistide erinevat teadlikkust, valmisolekut ja suhtumist perevägivaldaga tegelemisel ning lahenduste otsimisel. Tulemused kõnelevad selgest vajadusest koolituste järele.

Soovitused

- Arendada ühist mõistmist perevägivaldast, sellele reageerimisest ja juhtumite menetlemisest ning rakendada seda nii ametite siseselt kui ka erinevate erialade spetsialistide vahel. Arendada erinevate erialade esindajate ühist arusaamist isikuandmete kaitse seadusest.
- Tõhustada ja muuta kättesaadavaks tegevusi ja teenuseid kõigile ohvritele (ohvriabi ja naiste varjupaikade arendamine, tugirühmade loomine vägivalda kogunud naistele), vähendades piirkondlikke erinevusi. Arendada välja tegevuste ja teenuste süsteem perevägivaldasejatele, võttes arvesse välisriikide kogemust.
- Tõsta praktikute professionaalset taset ja suurendada erialase haridusega spetsialistide arvu. Täiendada perevägivaldaga tegelevate spetsialistide õppekava peresotsiaaltöö ja perevägivalda erinevaid aspekte käsitlevate ainete lisamisega.
- Töötada välja põhimõtted kohalike omavalitsuste sotsiaaltöölase hindamise, arendamise ja superviisiooni korraldamiseks ja nende rakendamiseks maavalitsuste baasil.
- Suurendada maavalitsuse rolli sisulises sotsiaaltöös kohalike omavalitsuste koostöö tõhustamiseks.
- Perepoliitikaalastes dokumentides ja perepoliitilises diskursuses rõhutada perekonna kui terviku mõistet ning rohkem tähelepanu pöörata perekonna kaitsele.
- Tõhustada üldpreveniivseid meetmeid perevägivalda ennetamiseks.
- Perevägivalda teema käsitlemisel rõhutada selle soospetsiifilist olemust ning tõsta praktikute teadmisi selles osas.

Kasutatud kirjandus

- Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. (2005). Transformational Social Work. Teoses: Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. (toim.) Social Work Futures. Crossing Boundaries, Transforming Practice. New York: Palgrave Macmillan, 1–17.
- Ajzenstadt, M. (1999). Women, violence against. Teoses Encyclopedia of violence, peace and conflict. L. Kurtz (toim.), Vol 3, Academic Press, 813-826.
- Allaste, A.-A., Vööbus, V. (2008). Vägivald lähisuhetes: selle põhjused ja võimalikud lahendused.
- Allen, M., Perttu, S. (2010). Sotsiaal- ja tervishoiu valdkonna õpetajad vägivalla vastu. Õpetaja käsiraamat. Lisamaterjal. Helsingi Ülikooli Palmenia Täienduskoolitus Keskus.
- Anderson, K.L., Umberson, D. (2001). Gendered violence: Masculinity and power in men's accounts of domestic violence. *Gender & Society*, 15(3), 358-380.
- Barnett D., Manly J. Cicchetti D. (1995). Defining child maltreatment: The interface between policy and research. *Child abuse, child development, and social policy/* D. Cicchetti, S.L. Toth. New Jersey, Ablex Publishing Corporation: 7-49.
- Bell K.M., Naugle A.E. (2008). Intimate partner violence theoretical considerations: Moving towards a contextual framework. *Clinical Psychology Review*, 28, 1096-1107.
- Bratka, M. (2011). Võrgustikutöö Viljandimaa lastekaitsetöötajate käsituses. Bakalaureusetöö. Käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool.
- Calder, M. (2004) *Children living with Domestic violence. Toward a framework for assessment and intervention*. Russel House Publishing.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory*. Thousand Oaks, etc.: Sage Publications.
- Daro, D. (1995). Child Maltreatment Research: Implication for Program Design. *Child Abuse, Child Development, and Social Policy/* Cicchetti, D., Toth, S.L. (eds.); Ablex Publishing Corporation, New Jersey
- Das Dasgupta, S. (2002). A framework for understanding women's use of nelethal violence in intimate heterosexual relationships. *Violence Against Women*, 8(11), 1364-1389.
- Dutton, D.G. (2006). Rethinking domestic violence. Vancouver: UBC Pre.
- Gilgun, J. F. (2005). The Four Cornerstones of Evidence-Based Practice in Social Work. *Research on Social Work Practice* 15, 52-61
- Gosselin, D.K. (2005). Heavy hands. An introduction to the crimes of family violence. New Jersey, Pearson Prentice Hall.
- Gubrium, J. & Holstein, J. (eds.)(2002). *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Thousand Oaks, etc.: Sage Publications.
- Gutmann, M. (2010). *Eesti maasotsiaaltöö eripära*. Magistritöö. Käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool.
- Hare, I. (2004). Defining Social Work for The 21st Century. The International Federation of Social Workers' revised definition of social work. *International Social Work*, 47(3), 407–424.
- Hearn, J. (1998). *The violence of men. How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: Sage Publications.
- Hydén, M. (2010). Listening to children's experiences of being participant witnesses to domestic violence. – Forsberg, H., Kröger, T. (toim). Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Bristol, Portland: The Policy Press
- Johnson, M.P. (2008). A typology of domestic violence. Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence. Boston, Northeastern University Press.
- Kase, H., Pettai, I. (2005). *Perevägivald Lääne-Eestis 2004-2005. Politseistatistika analüüs*. Tallinn: Lääne politseiprefektuur, Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, Eesti Sotsiaalprogrammide Keskus.
- Kase, H., Pettai, I. (2006). *Sünnitaja käitumine ja koduvägivald Eestis*. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
- Kimmel, M. S. (2002). "Gender Symmetry" in Domestic Violence. A Substantive and Methodological Research Review. *Violence Against Women*, 8(11), 1332-1363.
- Matza, D. (1989) *Delinquency & Drift*. New York: John Willey.

- Mihali, S.W., Elliott, D. (1997). A Social Learning Theory Model of Marital Violence. *Journal of Family Violence*, 12(1),21-47.
- Mullender, A. (2006). What Children Tell Us: 'He Said He Was Going to Kill Our Mum'. Humphereys, C. & Stanley, N. (eds.) *Domestic Violence and Child Protection. Directions for Good Practice*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers: 53-68.
- Mullender, A. (1996). Rethinking Domestic Violence. The Social Work and Probation Response. London and New York: Routledge.
- Nash, C. (2000). Applying Reflective Practice. Teoses Davies, C., Finlay, L., Bullman, A. (toim.) *Changing Practice in Health and Social Care*. Sage Publication, 73-81.
- Paavilainen E., Åstedt-Kurki P. (2003). Functioning of child maltreating families: lack of resources for caring within the family. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 17, 2: 139-147.
- Payne, M. (2005). *Modern Social Work Theory*. Third edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Payne, M. (2006). *What Is Professional Social Work? Revised Second Edition*. A BASW/Policy Press.
- Perttu, S., Mononen-Mikkilä, P., Rauhala, R., Särkkälä, P. (2001). Ava silmad! Käsiraamat vägivalda kogenud naistele. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino OY.
- Pettai, I. (2002). Naistevastane vägivald – tabuprobleem Eestis. Teoses H. Kase (toim.) *Vaikijate häälled. Raamat soolisest vägivallast. Räägivad ohvid. Nõustavad eksperdid. Analüüsivad teadlased*, Tallinn: Põhjamaade Ministrite Nõukogu, Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
- Pettai, I., Proos, I. (2003). *Vägivald ja naiste tervis. Uuringu aruanne*. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
- Paats, M. (2010). Vägivald paarisuhtes – müüdid ja tegelikkus. *Eesti Statistika Kvartalikirj*, 3, 74-83.
- Renzetti, C.M. (2004). Feminist Theories of Violent Behavior. Teoses *Violence. From Theory to Research*, M.A., Zahn, H.H., Brownstein, S.L., Jackson. Anderson Publishing, 131-143.
- Renzetti, C.M., Edleson, J.L. (2008). *Encyclopedia of Interpersonal Violence*. London: Sage Reference Publication.
- Saltzman, L.E., Fanslow, J.L., McMahon, P.M., Shelley, G.A. (2002). Intimate partner violence surveillance: uniform definitions and recommended data elements. version 1.0. Atlanta (GA): Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control; 2002. Saadud (20.10.2010) http://www.cdc.gov/ncipc/pub-res/ipv_surveillance/intimate.htm
- Selg, M. (2008). „Refleksiivsus“ ja „reflekteerimine“ pole sünonüümid ega vastandu tõendus põhisele praktikale. *Sotsiaaltöö* 4, 48-50.
- Soo K. (2010). Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed. Tartu, Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium.
- Soo, K., Laas, A. (2009). Naistevastane vägivald paarisuhtes ja töökohal. Vägivalla mõju naistele. Tartu.
- Sootak J., Pikamäe P. 2002. *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Juura. Tallinn 2002.
- Stiles, M.M. (2002). Witnessing domestic violence; The effect on children. *Medicine and Society*, 66(11), 2052-2066.
- Surva, L. (2010). Perevägivald. *Kuritegevus Eestis 2009. Kriminaalpoliitika uuringud*, 12, Tallinn, Justiitsministeerium, 33-36.
- Sykes G.M., Matza D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 1957, 22: 664-670.
- Zastrow, C. (2007) *The Practice of Social Work. A Comprehensive Worktext*. 9th ed. USA: Brooks/Cole.